HENK BOL
Titus Brandsmastraat 23, 3417 EV, Montfoort

WIM HOOGENDOORN
Sterkenburgerlaan 36, 3941 BD Doorn, 0343-515240
wim.zwerfsteen@gmail.com, www.aardkundigewaarden.nl

HET BOHO-TEAM EN DE 'ROLLING STONES'

Wij werken al jaren samen om te proberen met afbeeldingen, in combinatie met eenvoudige teksten, landschappelijke fenomenen vast te leggen op een voor iedereen toegankelijke manier. Onze veelzijdige interesse en jarenlang fotograferen heeft een grote verzameling foto's opgeleverd. We zijn daardoor regelmatig in staat om te monitoren, met andere woorden van één plaats vergelijkingen in de tijd te maken. Toen we dit jaar van Henk Kloosterman enkele oude opnamen van het Van der Lijnreservaat uit de collectie van het Museum Schokland ter beschikking kregen, groeide al snel het plan om eens te onderzoeken of we de locaties in het terrein terug konden vinden. Bijgaand de resultaten van onze zoektocht.

Gezamenlijke achtergrond

Jarenlang hebben we beiden in verschillende functies bij de provincie Utrecht gewerkt. Ons boeide met name het ingewikkelde taalgebruik van beleidsambtenaren en inhoudelijke deskundigen, te versimpelen. Dat lukte door uitgekiende foto's te maken en die te voorzien van een laagdrempelige tekst. De eerste auteur nam de luchtfoto's voor zijn rekening en de 2e auteur de grondfoto's. Gecombineerd met een eenvoudige tekst bleek deze aanpak uitstekend te werken bij mensen die weinig voorkennis hadden van ecologie, aardkunde of cultuurhistorie.

Uit de reacties bleek dat men vaak voor het eerst begreep wat het beleid van de provincie eigenlijk inhield. Deze werkwijze is toegepast bij verschillende tentoonstellingen en voortgezet in diverse publicaties. Het heeft bijvoorbeeld geleid tot het succes van het boekje 'Aardkundige Waarden in de provincie Utrecht'. Na de pensionering van de 1e auteur en de vut van de 2e auteur is de samenwerking voortgezet. Maandelijks maken wij één of twee fototochten. De producten daarvan heeft u al regelmatig in Grondboor & Hamer gezien met de bronvermelding BOHO-team. Denk bijvoorbeeld aan de voorkanten van Grondboor & Hamer van de laatste jaren.

Visuele monitoring

Omdat we veel foto's nemen van landschappen en allerlei aardkundige, cultuurhistorische en ecologische fenomenen, hebben we in de loop der jaren mooi referentiemateriaal verzameld om vergelijkingen in de tijd te kunnen maken. Soms zijn de veranderingen spectaculair wanneer de mens, bedoeld of niet, een handje geholpen heeft of nog helpt. Zo kun je als onbedoelde effecten in een groeve als de zanderij Maarn prachtige processen waarnemen. Geultjes worden in afgewerkte hellingen gevormd, waarbij het geërodeerde materiaal vóór de geultjes als puinkegels worden neergelegd. Klifjes en abrasievlakken worden bij dalende oppervlaktewaterstanden langs de oevers gevormd. Bezoekers aan het Zwerfsteneneiland in de Zanderij van Maarn, die verwachten alleen verhalen over zwerfstenen te horen te krijgen, worden bij de rondleidingen tot hun verrassing hierop attent gemaakt.

Bij de doelgerichte ingrepen kunnen we denken aan natuurontwikkelingsprojecten, hoewel die op aardkundig gebied juist nog wel eens onbedoelde effecten kunnen hebben. Vaak heeft men uit onwetendheid of omdat men met oogkleppen op heeft, alleen gekeken naar plantensoorten en vegetaties die men wil creëren. In al die gevallen kun je foto's vooraf en na afloop maken die uitstekend geschikt zijn voor educatieve doeleinden.

Daarnaast is het niet altijd eenvoudig te voorspellen welke veranderingen of ingrepen er in de toekomst zullen plaatsvinden. Het is dan erg prettig als iemand, om welke reden dan ook, van die plaatsen al foto's gemaakt

heeft. Bij een van zijn bezoeken aan Schokland kwam de 2e auteur in contact met Henk Kloosterman, die bereid was om enkele oude zwart-wit foto's van het Van der Lijnreservaat beschikbaar te stellen uit de Collectie Museum Schokland voor een te publiceren artikel over zwerfstenenmonumenten. Het bloed kruipt echter waar het niet gaan kan en wij wilden graag ook nog eens gaan kijken of we die plekjes nog terug konden vinden.

De bezoeken van 30 mei en 19 december 2007

Naar aanleiding van ons verzoek was Jos Huijser van het Flevo-landschap zo vriendelijk ons een ochtendje los te laten in het reservaat. Ons aanvankelijke idee was om enkele vergelijkende foto's te maken om vast te leggen in welke mate de zichtbaarheid van de stenen veranderd is door de begroeiing. Onze verwachting was uiteraard dat de zichtbaarheid sterk verminderd zou zijn door de begroeiing. Chemische bestrijding vindt immers, afgezien van enkel kleine proefvlakjes in het recente verleden, niet plaats. Als beheersmaatregel zijn pony's ingezet. De pony's zorgen, door selectieve begrazing, er hoogstwaarschijnlijk voor dat andere planten een kans krijgen. De stenenliefhebber schiet daar weinig mee op: begroeiing is begroeiing. Ook de jonge boompjes staan kennelijk niet op het menu van de pony's, want de natuurlijke opslag krijgt gewoon de kans om verder te groeien (zie ook de foto op de omslag).

Het viel niet mee om de locaties terug te vinden. Dat kwam voornamelijk omdat we steeds op zoek waren naar een compleet patroon van álle stenen op de oude foto's. Toen dat niet echt lukte zijn we op zoek gegaan naar grote of zeer markante stenen. Na het reservaat enkele malen, vergezeld van de aanwezige pony's, doorkruist te hebben hadden we op twee plaatsen beet. Afbeeldingen 1 en 2 geven dezelfde locatie weer. De oudste foto stamt uit 1961. Rond het reservaat is bos geplant. In de 46 jaren, die tussen beide opnamen verlopen zijn, is het omringende bos hoog opgeschoten.

Afbeelding 1.
Het midden van het Van der Lijnreservaat in 1961. Bron: Collectie Museum Schokland.

Afbeelding 2.
Locatie van afbeelding 1, mei 2007. Aan de linkerkant liggen enkele grote markante stenen die nog goed herkenbaar zijn. Bron: BOHO-team.

De afbeeldingen 3 en 4 geven een andere door ons herkende locatie weer. Met name op afbeelding 4 is goed te zien dat de keienvloer door de lage begroeiing onzichtbaar geworden is en dat door de opkomende struiken in het reservaat zelf, het keienveld versnipperd wordt. Onze aandacht voor de begroeiing verslapte echter toen we de directe omgeving van de duidelijke herkenbare grote of markante stenen eens goed bekeken. Meerdere stenen van zo'n 30 – 60 cm grootte, zijn compleet uit het beeld verdwenen. Geheel andere stenen hebben een plaatsje bemachtigd.

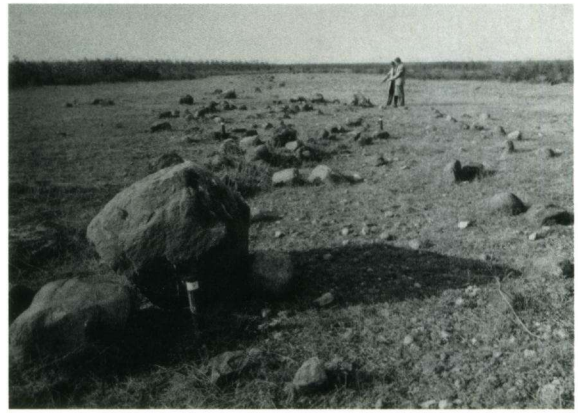

Afbeelding 3.
Een andere locatie in het Van der Lijnreservaat. Op een zeer uitgestrekte keienvloer ligt een langgerekte sliert grotere stenen. Datering de jaren 50 van de 20e eeuw. Bron: Collectie Museum Schokland.

Afbeelding 4.
Locatie van afbeelding 3, mei 2007. De uitgestrekte stenige vlakte is versnipperd. Uiteraard is het omringende bos ook flink gegroeid. Bron: BOHO-team.

Dat laatste was ons wel bekend uit de verhalen. Hier en daar zouden uit het omringende Urker bos mooie stenen verplaatst zijn naar het reservaat. Net zoals er diverse keren vrachten stenen uit het Urker bos naar het Geologisch Museum Hofland in Laren verplaatst zijn.

We besloten om nog eens in de winter terug te komen, wanneer de bladeren van de bomen zijn. Op 19 december, een winterse dag, was het zover. Ondanks de lichte nevel kregen we een veel beter overzicht van het reservaat. Afbeelding 5 toont de locatie van afbeelding 3 en 4. Het effect van het afvallen van de bladeren is frappant.

Afbeelding 5.
Locatie van afbeelding 3, december 2007. Dit winterse beeld doet de hoop herleven dat door het verwijderen van de opgaande begroeiing weer een groots uitgestrekt keienveld zal ontstaan. Bron: BOHO-team.

Afbeelding 6.
Het effect van de beheersmaatregelen van Staatsbosbeheer is goed zichtbaar. Opname 20 november 1958. Bron: Collectie Museum Schokland.

We krijgen weer de impressie van een enorm keienveld. Bovendien waren we in staat enkele andere oude fotolocaties te ontdekken. We beperkten ons hier tot de locatie van afbeelding 6. 's Zomers hadden we die niet herkend omdat struiken hier het zicht belemmerden. Afbeelding 7 toont dat we in december deze karakteristieke combinatie van stenen weer teruggevonden hebben. Het lijken nu enkele stenen in een bos geworden te zijn.

Wat kun je hier mee?

Het is natuurlijk leuk als we deze puzzeltjes kunt oplossen, maar kunnen we daar verder ook nog wat mee? Wij vinden van wel. In de eerste plaats maken de winteropnamen duidelijk dat er ontzettend veel te winnen is door de opgaande begroeiing te verwijderen.

Pony's, maar zoals elders ook blijkt allerlei grote grazers als galloways of konikspaarden zijn niet geschikt om struiken en bomen te voorkomen, laat staan te verwijderen. De dieren leveren mooie plaatjes op en ecologisch mogen de resultaten misschien acceptabel zijn, maar aardkundig hebben ze geen positief effect. Naast een jaarlijkse boomplantdag wordt het tijd dat er een landelijke 'bomenuitrukdag' komt, om bomen die op een verkeerde plaats staan, te verwijderen. Dan gaat het in dit geval niet om exoten die met ecologische goedkeuring verwijderd worden, maar om opgaande begroeiing die op een hinderlijke manier het zicht weg neemt op aardkundige fenomenen. Een uitzondering zou in dit reservaat gemaakt mogen worden voor de jeneverbessen.

Afbeelding 7.
Locatie van afbeelding 6 op 19 december 2007. Door de kale struiken heen is het patroon van de stenen nog prima herkenbaar.
Bron: BOHO-team.

Afbeelding 8.
Ook tussen mei en december 2007 blijken er diverse grotere stenen verplaatst te zijn.
Bron: BOHO-team.

Dan hebben we natuurlijk nog het probleem dat door de lage begroeiing de keienvloer verdwenen is. Het beheer van Staatsbosbeheer (afb. 6) heeft indertijd uitgewezen dat met chemische onkruidbestrijding resultaat te bereiken is. Maar misschien moeten we wel naar geheel nieuwe wegen zoeken.

Het is ons duidelijk geworden dat er misschien onder de begroeiing duizenden stenen – onzichtbaar – nog op hun plaats liggen, maar dat de stenen die met hun kop boven het maaiveld uitsteken voor een groot deel verplaatst zijn. Wij constateerden zelfs in onze opnamen dat tussen mei en december in 2007 diverse grotere stenen (30 - 60 cm) verplaatst zijn. Op afbeelding 8 zijn de oude ligplaatsen nog goed zichtbaar. Het idee dat al deze stenen hier al sinds mensenheugenis op hun oorspronkelijke plaats liggen, moeten we dan ook met een korreltje zout nemen. Dat feit zou daarom meer een rol moeten spelen bij de gedachtevorming over de toekomst van dit reservaat.

Dankzij deze huppelende keien komt er meer muziek in onze wens om een deel van het reservaat eens goed op te schudden. Wat is er op tegen om bijvoorbeeld één geselecteerde hectare eens flink onder handen te nemen met een graafmachine en die hectare door chemische onkruidbestrijding jaarlijks goed te onderhouden. Op die manier kan het Van der Lijnreservaat weer het mooiste aardkundig monument van Nederland worden.

NAWOORD

Op de website www.aardkundigewaarden.nl zullen in het onderdeel digitaal zwerfstenenmuseum voor de liefhebbers nog andere foto's geplaatst worden van onze bezoeken aan het Van der Lijnreservaat.